

יסודות יבמות

שיעור עשרים

ממזרות

מקורות

- א. גמ' יבמות מט.-: "מתני'... אי כשמואל"; תוס' מד: ד"ה עשאה
- ב. משנה קידושין סו.; גמ' קידושין סז:-סח. "כל שאין לה... ומוקי אנפשיה"
- ג. גמ' יבמות מד:-מה: "אמר רבה בר בר חנה... בין באשת איש"; רשב"א מה: ד"ה הכין; ריטב"א שם, ד"ה גרסת הספרים
- ד. תוס' יבמות טז: קסבר; ב"ח יו"ד סי' קצה ד"ה ולא ישב

רשב"א מה: ד"ה הכין

הכין איתא בנוסחאי ושניהם לא למדוה אלא מאשת אב מה אשת אב לא תפסי בה קדושי וכו' ומאן דמכשר סבר כאשת אב מה אשת אב דלדידיה לא תפסי בהו קדושי לאחריני תפסי בהו קדושי לאפוקי הני דלא תפסי בהו קדושי כלל, וכתבו מקצת מרבתינו נוחי נפש דלא דייקא שמעתין להאי נוסחא דכ"ש הוא, ומפני שמצאתי הגירסא בספרים מוגהים בישיבת הגאונים ז"ל אני אומר כי יש ליישבה יפה, דמאן דמכשר ה"ק ע"כ ליכא למיתלי בתפיסת קדושין אלא במי שיש לו קדושין בעלמא דכיון דאית ליה קדושין באחריני והכא לית ליה אלמא משום חומרא דערוה זו היא והיא לה לגביה כאשת אב אבל גוי ועבד הא דלא תפסי להו קדושי בבת ישראל דלמא לאו משום חומרי דערוה אלא דאינהו לאו בני קדושי ניהו ואפילו בבת מינן, כנ"ל. אבל לרב האיי גאון ז"ל נמצא בתשובה אנחנא הכין גריסנא מאן דמכשר סבר כאשת אב מה אשת אב שזרעו מיוחס אחריו הולד ממזר לאפוקי האי שאין זרעו מיוחס אחריו והולד כשר והאי לישנא הוא בריר טעמיה ע"כ. ויש לי להקשות להאי גירסא דבשלמא עבד אין זרעו מיוחס אחריו דהוקש לממזר אבל גוי זרעו מיוחס אחריו הוא כדאמרי' לקמן בפרק הבא על יבמתו ולכולי עלמא מיהא בגיותן אית להו חייס דכתיב בלאדן בן בלאדן. וניחא לי דבבא על בת ישראל אינו מיוחס אחריו דבן בתן הבא מן הגוי קרוי בנך.

ריטב"א מה: ד"ה גרסת הספרים

גרסת הספרים: ומאן דמכשר סבר מה אשת אב דלדידיה לא תפסי בה קדושין לאחריני תפסי בה קדושין אף כל דבדידיה לא תפסי לו קידושי הא באחריני תפסי לאפוקי הני דלא תפסי להו קידושין כלל. ויש מקשין אדרבה כל שאתה גורע קדושיו יש לך לעשות הולד ממזר יותר, ולפיכך מוחקים וגורסים גירסא שמצאו בשאלתות דרב אחאי מה אשת האב שזרעו מיוחס אחריו אף כל שזרעו מיוחס אחריו לאפוקי הני שאין זרעו מיוחס אחריו, פי' דכי אמרי' דגוי יש לו חייס ה"מ בגויה אבל בבת ישראל אין לו חייס דהולד כמוה ואינו קרוי בנו אלא בנה דבן בתן הבא מן הגוי קרוי בנך, ונראין דברים שאין למחוק הגרסא הראשונה וכולה חדא טעמא הוא עם הגירסא האחרונה, וה"ק וכיון דאין קדושין תופסין להם בשום מקום אין הולד נגרר אחריהם כלל ואינו מתייחס אחריהם ונגרר כולו אחר אמו וכאילו הוא ישראל גמור, וזה נראה לי ברור.

ב"ח יו"ד סי' קצה ד"ה ולא ישב

מצאתי בהגהות סמ"ק ישן מה"ר פרץ שכתב אשה נדה יכולה לשכב אסדיני בעלה ונזהרות מסדינים ששכב עליהן איש אחר פן תתעבר משכבת זרע של אחר ואמאי אינה חוששת פן תתעבר בנדותה משכבת זרע של בעלה ויהא הולד בן הנדה והשיב כיון דאין כאן ביאת איסור הולד כשר לגמרי אפילו תתעבר משכבת זרע של אחר כי הלא בן סירא כשר היה אלא דמשכבת זרע של איש אחר קפדינן אהבחנה גזירה שמא ישא אחותו מאביו כדאיתא ביבמות, עכ"ל.

בפרשת כי תצא מופיע איסור ממזר:

לא יבא ממזר בקהל ה', גם דור עשירי לא יבא לו בקהל ה'. [דברים כג, ג]

התורה אינה מגדירה מיהו ממזר, ונחלקו בכך התנאים:

איזהו ממזר? כל שאר בשר שהוא ב'לא יבא', דברי רבי עקיבא. שמעון התימני אומר: כל שחייבים עליו כרת בידי שמים. והלכה כדבריו. ורבי יהושע אומר: כל שחייבין עליו מיתת בית דין. [משנה מט.]

במשנה מובאות שלוש דעות:

- א. לפי רבי עקיבא, גם 'לאוין דשאר' יוצרים ממזרות¹.
- ב. לפי שמעון התימני, רק איסורי כריתות יוצרים ממזרות.
- ג. לפי רבי יהושע, רק איסורים שיש בהם מיתת בית דין יוצרים ממזרות.

תפיסתו העקרונית של שמעון התימני מבוארת בדברי המשנה במסכת קידושין:

וכל מי שאין לה עליו קידושין אבל יש לה על אחרים קידושין, הוולד ממזר. ואיזה זה? זה הבא על אחת מכל העריות שבתורה. [קידושין סו:]

נמצא כי שיטתו מבוססת על שתי הנחות:

- א. ממזרות קיימת כאשר אין תפיסת קידושין.
- ב. רק בחייבי כריתות אין תפיסת קידושין.

הגמרא אומרת שרבי עקיבא חולק על ההנחה השנייה:

ולרבי עקיבא דאמר אין קידושין תופסין בחייבי לאוין. [קידושין סח.]

ואם כן, גם לשיטת רבי עקיבא ממזרות קיימת כאשר אין תפיסת קידושין.

לגבי שיטת רבי יהושע, תוספות כותבים:

משמע דלרבי יהושע אין קדושין תופסין בחייבי כריתות... והא דמשמע בסמוך דממזרות תלוי בתפיסת קדושין... היינו לשמעון התימני ולרבי עקיבא... אבל לרבי יהושע אף על גב דאין קדושין תופסין בחייבי כריתות לא הוי ממזר, כדיליף רבי יהושע בסוף פירקין דאין ממזר אלא מחייבי מיתות בית דין. [תוס' מד: ד"ה עשאה]

¹ כן מבאר רש"י [שם, ד"ה כל שאר] את שיטת רבי עקיבא שבמשנה וכן נראה מדברי הגמרא [שם]. אמנם, הרמב"ם [פיה"מ ד, יג] מבאר שלפי דברי רבי עקיבא שבמשנה, יש ממזרות בכל חייבי לאוין (וכשיטת רבי סימאי [יבמות מט:; קידושין סח:]).

לפי דבריהם, מחלוקת רבי יהושע עם רבי עקיבא ושמעון התימני נעוצה ביסוד הממזרות: לשיטת רבי עקיבא ושמעון התימני, ממזרות קיימת כאשר קידושין אינם תופסים. לעומת זאת, לשיטת רבי יהושע, ממזרות אינה תלויה בכך שקידושין אינם תופסים אלא בכך שזו עבירה שחייבים עליה מיתת בית דין.

לכאורה, מחלוקת התנאים תלויה בהבנת מהות הממזרות. לפי רבי יהושע, ממזרות נובעת מחמת חומרת העבירה: וולד הנולד מעבירה חמורה שיש עליה מיתת בית דין נעשה ממזר². לעומת זאת, לפי רבי עקיבא ושמעון התימני, ממזרות נובעת מעצם ההיולדות מקשר שאינו אפשרי: וולד הנולד מאיש ואישה שקידושין אינם תופסים בהם, הרי הוא "מאום זר"³ – מציאות שאין לה היתכנות הלכתית⁴, ומטעם זה הוא אסור לבוא בקהל ה'.

אמנם, הבנה זו בשיטת רבי עקיבא ושמעון התימני, תלויה בסוגיית הגמרא לגבי וולד גוי ועבד הבא על בת ישראל:

אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: הכל מודים בעבד וגוי הבא על בת ישראל שהולד ממזר... דאף על גב דאמר שמעון התימני אין ממזר מחייבי לאוין, הני מילי מחייבי לאוין דתפסי בהו קדושין, אבל הכא גוי ועבד כיון דלא תפסי בהו קדושין כחייבי כריתות דמי... רבי אחא שר הבירה ורבי תנחום בריה דרבי חייה איש כפר עכו פרוק הנהו שבוייתא דאתו מארמון לטבריא, הוה חדא דאעברא מגו ואתו לקמיה דרבי אמי, אמר להו: רבי יוחנן ורבי אלעזר ורבי חנינא דאמרי גוי כוכבים ועבד הבא על בת ישראל הולד ממזר. אמר רב יוסף: רבותא למחשב גברי, הא רב ושמואל בבבל ורבי יהושע בן לוי ובר קפרא בארץ ישראל, ואמרי לה חלופי בר קפרא ועיילי זקני דרום, דאמרי גוי ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר. אלא אמר רב יוסף: רבי היא, דכי אתא רב דימי אמר רבי יצחק בר אבודימי, משום רבינו אמרו: גוי ועבד הבא על בת ישראל הולד ממזר. [יבמות מד-מה.]

הגמרא מביאה מחלוקת בדין וולד גוי ועבד הבא על בת ישראל: רבי ורבי יוחנן סוברים שהולד ממזר, ואילו רב, שמואל ורבי יהושע בן לוי סוברים שהולד כשר.

הגמרא מוסיפה ומבארת את טעם המחלוקת:

והאמרי נהרדעי משמיה דרבי יעקב: לדברי הפוסל פוסל אפילו בפנויה, לדברי המכשיר מכשיר אפילו באשת איש. ושניהם לא למדוה אלא מאשת אב. מאן דפסיל סבר, מה אשת אב דלא תפסי בה קידושין הולד ממזר, אף כל דלא תפסי בה קידושין הולד ממזר. ומאן דמכשר סבר, מה אשת אב דלדידיה לא תפסי בה קידושין לאחריני תפסי בה קידושין, לאפוקי גוי ועבד דלא תפסי בהו קידושין כלל. [יבמות מה:]

לדברי הגמרא, טעם השיטה הפוסלת וולד גוי ועבד הבא על בת ישראל הוא משום שבמציאות זו אין תפיסת קידושין. טעם השיטה המכשירה וולד גוי ועבד הבא על בת ישראל הוא משום שממזרות שייכת רק כאשר רק "לדידיה לא תפסי בה קידושין", ואילו בגוי ועבד אין תפיסת קידושין כלל.

טעם השיטה הפוסלת ברור: ממזרות קיימת כאשר אין תפיסת קידושין, ולכן הואיל ואין תפיסת קידושין עם גוי ועבד – הולד הנולד מהם הוא ממזר. לעומתה, השיטה המכשירה טעונה ביאור: מה בכך שבגוי ועבד "לא תפסי בהו קידושין כלל"? מדוע זו סיבה שהולד הנולד מביאתם על בת ישראל לא יהיה ממזר?

² הבנה זו משתמעת מדברי הרמב"ם במורה הנבוכים [ג, מט]: "ולתרחק מעריות אסר לבעול ממזר בת ישראל, להודיע הנואף והנואפת שאם יעשו יפסידו בזרעם הפסד שאין לו תקנה. ולפחיתות בני הזנונים גם כן תמיד בכל לשון וכל אומה, פאר זרע ישראל מהתערב בהם ממזרים".

³ כנאמר במסכת כלה רבתי [ב, א]: "מאי ממזר? מאום זר".

⁴ ועי' רמב"ן [דברים כג, ג] המבאר את השם 'ממזר' באופן שונה.

תמיהה זו מעלה הריטב"א, והוא מביא גרסה אחרת בדברי הגמרא:

ויש מקשין, אדרבה כל שאתה גורע קדושי יש לך לעשות הולד ממזר יותר, ולפיכך מוחקים וגורסים גירסא שמצאו בשאלתות דרב אחאי: 'מה אשת האב שזרעו מיוחס אחריו, אף כל שזרעו מיוחס אחריו, לאפוקי הני שאין זרעו מיוחס אחריו'. פירוש, דכי אמרינן דגוי יש לו חייס, הני מילי בגויה אבל בבת ישראל אין לו חייס, דהולד כמוה ואינו קרוי בנו אלא בנה, דבן בתך הבא מן הגוי קרוי בנך. [ריטב"א מה: ד"ה גרסת הספרים]

לפי גרסה זו, טעם השיטה שהולד אינו ממזר הוא שהולד כלל אינו מיוחס אחר אביו הגוי; ממזרות קיימת בוולד הנוצר מאיש ואישה שהקשר ביניהם אינו אפשרי, אך לוולד זה אנו מתייחסים כנוצר מאם בלבד, ולכן הוא אינו ממזר.

הריטב"א טוען שיש לבאר גם את גרסתנו בגמרא על פי הבנה זו:

ונראין דברים שאין למחוק הגרסא הראשונה, וכולה חדא טעמא הוא עם הגירסא האחרונה, והכי קאמר: וכיון דאין קידושין תופסין להם בשום מקום, אין הולד נגרר אחריהם כלל ואינו מתייחס אחריהם, ונגרר כולו אחר אמו וכאלו הוא ישראל גמור. וזה נראה לי ברור. [שם]⁵

לעומתו, הרשב"א מבאר את טעמה של שיטה זו באופן שונה:

ומפני שמצאתי הגירסא בספרים מוגהים בישיבת הגאונים ז"ל אני אומר כי יש ליישבה יפה, דמאן דמכשר הכי קאמר: על כרחך ליכא למיתלי בתפיסת קידושין אלא במי שיש לו קידושין בעלמא, דכיון דאית ליה קדושין באחריני והכא לית ליה, אלמא משום חומרא דערווה זו היא והוא לא לגביה כאשת אב. אבל גוי ועבד, הא דלא תפסי להו קדושי בבת ישראל דלמא לאו משום חומרי דערווה, אלא דאינהו לאו בני קידושי נינהו ואפילו בבת מינן. כן נראה לי. [רשב"א שם, ד"ה הכין]

לדבריו, אמנם אין תפיסת קידושין בגוי ועבד הבא על בת ישראל, אך השיטה המכשירה את הוולד סבורה כי ממזרות קיימת רק כאשר אין תפיסת קידושין מחמת "חומרא דערווה"; בגוי ועבד, לעומת זאת, אין תפיסת קידושין מטעם אחר: "לאו משום חומרי דערווה, אלא דאינהו לא בני קידושי נינהו", ולכן הוולד הנולד מהם אינו ממזר.

הקובץ הערות מגדיר על פי הרשב"א את יסוד המחלוקת בין וולד גוי ועבד הבא על בת ישראל:

בהא דממזרות תלוי בתפיסת קידושין, יש לפרש דמניעת הקידושין היא הסיבה הגורמת לממזרות, או אפשר דאינו אלא סימן, דהיכא דלא תפסי בה קידושין מפני שהיא ערווה, הכא נמי הוולד ממזר מפני שהיא ערווה, ואותה הסיבה בעצמה שגורמת דלא תפסי בה קידושין, גורמת גם כן שיהא הוולד ממזר... אבל באמת נראה, דבזה נחלקו בעכו"ם ועבד הבא על בת ישראל אם הולד ממזר, וטעמו דמאן דאמר הולד כשר [מ"ה ע"ב], דהכא לא תפסי קידושין לא לדידיה ולא לאחריני, ופירש הרשב"א [שם], דמזה מוכח דאינו מטעם איסור ערווה אלא דלאו בני קידושין נינהו, ומאן דאמר הוולד ממזר, סבירא ליה דמכל מקום כיון דלא תפסי בה קידושין, מאיזה טעם שיהיה, הוולד ממזר. [קובץ הערות לה, א]

לדבריו, לפי השיטה הפוסלת, מניעת הקידושין היא הסיבה לממזרות. לעומת זאת, לפי השיטה המכשירה, מניעת הקידושין היא סימן לכך שזו ביאת ערווה, והביאה על הערווה היא הגורמת לממזרות.

⁵ וכן כותב הרמב"ן [שם, ד"ה הכי אשכחן].

מפשטות דברי הרשב"א – "דכיון דאית ליה קידושין באחריני והכא לית ליה אלמא משום חומרא דערווה זו היא" – נראה, כי לפי השיטה המכשירה, הממזרות נובעת מחמת חומרת העבירה (וכאמור לעיל בשיטת רבי יהושע)⁶. אמנם, הגרש"ז אורבך נוקט לא כך:

ולכן יותר נלענ"ד לומר, דמה שאין עושה ממזרות אלא מי שהוא בר קידושין, היינו דכיון שאישה אחרת יכול לקדש ורק מזו התורה הרחיקתו, אז חזינו שפיר שהתורה עשתה את אלה השנים כב' מינים מחולקים. מה שאין כן במי שאינו שייך כלל בקידושין ואינו רחוק מאישה זו יותר מאחרות, שפיר אמרינן דמי שאינו יכול להיות קרוב אינו נקרא גם בשם רחוק ואין הולד ממזר. [שו"ת מנחת שלמה תניינא סי' קכד אות א]

לדבריו, אין חולק על כך שממזרות אינה נובעת מחמת האיסור, אלא שיטה זו סבורה שממזרות קיימת רק כאשר התורה הגדירה שקשר האישות בין השניים אינו אפשרי; זו אינה 'אישות' אלא 'ערווה'. בשל כך, בגוי ועבד הבא על בת ישראל, אמנם אין תפיסת קידושין, אך הסיבה לכך אינה בקשר שבין השניים אלא במעמדו של האיש – היותו גוי או עבד, ולכן ביאה כזו אינה יוצרת ממזרות.

דרכים אלו בהבנת מהות הממזרות, עומדות ביסוד מחלוקת הראשונים האם תתכן ממזרות ללא ביאת איסור.

תוספות מקשים:

ואם תאמר, בשלמא מעבד הוי ממזר דבעבד איכא לאו, אלא מעובד כוכבים אמאי הוי ממזר, בית דין של שם גזרו ומדאורייתא ביאת היתר היא. [תוס' טז: ד"ה קסבר]

קושייתם מבוססת על הנחה שלא תתכן ממזרות ללא ביאת איסור. על בסיס הנחה זו מקשים תוספות, כיצד וולד גוי הבא על בת ישראל הוא ממזר, והרי מדאורייתא אין איסור בביאה זו.

תוספות מתרצים שני תירוצים:

ויש לומר, אף על גב דביאת היתר היא מדאורייתא בצנעא, מכל מקום כיון דלא תפסי בה קידושין הוי ממזר כמו בעבד... אי נמי, מעובד כוכבים לא הוי ממזר אלא מדרבנן, ובכל מקום מזכיר עובד כוכבים אגב עבד, כמו שמזכיר חלוצה אגב גרושה בכל דוכתי ובאלו הן הלוקין. והראשון עיקר. [שם]

התירוצ הראשון חולק על ההנחה העומדת ביסוד הקושיה: ממזרות אינה תלויה בביאת איסור אלא בכך שאין תפיסת קידושין. לעומת זאת, התירוצ השני מקבל הנחה זו, ובשל כך הוא נזקק לפרש שביאת גוי על בת ישראל יוצרת ממזרות מדרבנן בלבד.

תוספות מכריעים כתירוצ הראשון, ואם כן לפי מסקנתם ממזרות אינה תלויה בביאת איסור. לעומת זאת, בשם רבנו פרץ מובא שממזרות תלויה בביאת איסור:

מצאתי בהגהת סמ"ק ישן מהר"ר פרץ שכתב, אישה נדה יכולה לשכב אסדיני בעלה ונזהרות מסדינים ששכב עליהם איש אחר פן תתעבר משכבת זרע של אחר, ואמאי אינה חוששת פן תתעבר בנידותה משכבת זרע של בעלה ויהא הוולד בן הנידה. והשיב, כיון דאין ביאת איסור הוולד כשר לגמרי אפילו תתעבר משכבת זרע של אחר, כי הלא בן סירא כשר היה, אלא דמשכבת זרע של איש אחר קפדינן אהבחנה, גזירה שמא ישא אחותו מאביו.

[ב"ח י"ד סי' קצה ד"ה ולא ישב]

⁶ כן נראה מדברי השאלתות [שאלתא צה]: "ברם צריך, וולד ממזר הווי או כשר הוי? מי אמרינן ממזר מהיכא ילפינן ליה מאשת אב, מה אשת אב לא תפשי בה קידושי והולד ממזר, אף הכא לא תפשי בה קידושי והולד ממזר. או דילמא אשת אב איסורה איסור ערווה וענוש כרת, לאפוקי האי דאין איסורן איסור ערווה ואין ענוש כרת". [וע"ע בדברי הזכר יצחק [ה"ב סי' מח אות א]: "והנה הא דנקטינן כלל בדינו דהיכא דאין לו בה קידושין הוולד ממזר הוא רק היכא דאין הקידושין חלים משום האיסור, אלמא דהתורה עשתה לביאה זאת ביאת זנות כיון דאין קידושין חלים הוי ביאת זנות וטומאה, ומביאת זנות ומתועבת כזאת דאינה מנחת להקידושין לחול, הוולד היוצא מזו הוי ממזר"].

על פי שיטת תוספות שממזרות אינה תלויה בביאת איסור, פוסק הגרש"ז אוירבך שתתכן ממזרות גם ללא מעשה ביאה, כגון בהזרעה מלאכותית:

דמוכח מהתוספות דעניין ממזרות לא תליא כלל בביאת איסור... וכמו כן בהזרעה מלאכותית אף על גב דליכא כלל שום ביאה... ואף שיודע אני דמכוח קושיות ופירוקים אי אפשר לברר הלכה חמורה זו, מכל מקום כל כוונתי רק לומר דלדעת התוספות קרוב לוודאי שהוולד ממזר, וממילא אי אפשר לסמוך לקולא על דברי הר"ר פרץ ז"ל.

[שו"ת מנחת שלמה, שם]

אמנם, האגרות משה חולק על שיטה זו בתוקף, והוא נוקט כדבר פשוט שלא תתכן ממזרות ללא ביאה:

הנה בדבר האישה אשר עברו כעשר שנים ולא ילדה והחסרון אמרו הרופאים שהוא ממנו, שלכן מחמת שרצתה להוליד בן כרצון כל הנשים... הלכה להרופא זרק ברחמה זרע של איש אחר שלא ברשות בעלה, ונשאל מעלת כבודו מהבעל אם מותרת לו ואיך הוא דין הולד. הנה ברור שבלא ביאת איש לא נאסרה אשה לבעלה... וכן הולד הוא כשר שגם ממזרות הוא רק כשהיה על ידי ביאה... אבל בנתעברה על ידי שנכנס הזרע של אחר במעיה... אינו ממזר, ואף שהיה זרע של אחד מקרוביה כגון מאביה וחמיה ואחיה... ומפורש בט"ז יו"ד סימן קצ"ה סק"ז וכן בב"ח שהביא מהגהת סמ"ק בשם הר"ר פרץ, דכיון דאין כאן ביאת איסור הולד כשר לגמרי אפילו תתעבר משכבת זרע של אחר... ומה שהביא באוצר הפוסקים שם ס"ק מ"ב בשם ספר בר ליואי ומנחת יחיאל שחולקין, אינו כלום. ומה שהקשה דהוולד ממזר אינו משום הנאת ביאה, הוא הבל, דאף שאינו משום הנאת ביאה אבל ודאי דוקא משום ביאה היא דהוא דבר האסור כדאיתא בלשון הגהת סמ"ק. ואין לחוש לזה כלל.

[שו"ת אגרות משה אהע"ז ח"א סי' י]

וכן פוסק להלכה הרב עובדיה יוסף:

וזכורני כי זה כעשרים שנה, בהיותי ביחד בבית הדין הגדול ירושלים, עם עמיתי הגר"ש אלישיב, והגר"ב זולטי, דיברנו בזה, והיה פשוט לכולנו שגם אם קיבלה האשה זרע מאיש אחר וילדה, שאין הוולד ממזר, מכיון שאין כאן ביאת איסור... וכן עיקר להלכה ולמעשה.

[שו"ת יביע אומר ח"ח אהע"ז סי' כא אות ד]

בעזרת ה' בשיעור הבא נעסוק בפסול פצוע דכא וכרות שפכה.

להערות ולתגובות: שלמה ליפשיץ

lshlomo26@gmail.com

השיעור מוקדש לעילוי נשמת רחל בת יצחק וולטרס ז"ל

ולעילוי נשמת אברהם בן צבי פייר ז"ל